

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE SOCIOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

**Motivații și strategii în accesarea învățământului superior în
regiunea transfrontalieră "Partium"**

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător științific:

PROF. DR. ALBERT-LÓRINCZ ENIKŐ

Doctorand:

NAGY IULIANA KRISTINA

BABEŞ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
KOLOZSVÁR
SZOCIOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA KAR
SZOCIOLÓGIA DOKTORI ISKOLA

Továbbtanulási és intézményválasztási motivációk
a Partiumi régió határmenti térségében

A doktori disszertáció kivonata

Tudományos irányító:
DR. ALBERT-LŐRINCZ ENIKŐ EGYETEMI TANÁR

Doktorandus:
NAGY IULIANA KRISTINA

2015

Mulțumiri

Această lucrare este rezultatul cercetării doctorale ce a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/132400, cu titlul *“Tineri cercetători de succes – dezvoltare profesională în context interdisciplinar și internațional”*.

CUPRINSUL TEZEI DE DOCTORAT

1. Introducere	7
1.1. Prezentarea problematicii investigate	7
1.2. Motivarea alegerii temei. Scopul cercetării și delimitarea teritorială	9
1.3. Metodologia cercetării	13
1.4. Puncte forte și limitările cercetării	13
1.5. Structura tezei de doctorat	15
2. Fundamentare teoretică	16
2.1. Scurtă prezentare a cadrului teoretic privind continuarea formării	16
2.2. Contextul continuării educației	20
2.2.1. Obiectivele Strategiei Europa 2020 cu privire la educație	21
2.2.2. De ce e importantă diploma?	23
2.3. Masificarea și expansiunea educației la nivelul învățământului superior	25
2.3.1. Masificarea învățământului superior	26
2.3.2. Instituțiile de învățământ superior din Partium și rolul lor relevant în regiune	28
2.3.3. Unele caracteristici ale sistemelor de învățământ superior în regiunea studiată	30
2.3.4. Ponderea absolvenților de studii superioare în Uniunea Europeană	35
2.3.5. Cercetări privind studiile superioare și tinerii, în regiune	37
3. Teorii și modele conceptuale în contextul continuării studiilor la nivelul terțiar	40
3.1. Conceptul de motivație din perspectiva continuării studiilor	40
3.1.1. Teoria motivației lui Maslow	41
3.1.2. Teoria așteptărilor a lui Vroom	42
3.1.3. Teoria nevoilor a lui McClelland	43
3.2. Abordări în analiza continuării studiilor și alegerii specializării	44
3.2.1. Relația dintre rezultatele școlare și continuarea formării	47
3.2.2. Explicațiile contextuale și reproducționiste privind continuarea formării	48
3.2.3. Oportunitățile de alegere și accesul la educație	50
4. Caracteristicile continuării formării, pe baza rezultatelor cercetărilor empirice	57
4.1.1. Motivațiile pentru continuarea formării	58
4.1.2. Semnificația contextului social în decizia privind continuarea formării	64
4.1.3. Rolul capitalului relațional în decizia cu privire la continuarea formării	72
4.1.4. Procesul de alegere a specializării	79
4.1.5. Diferențele de gen în continuarea educației	85
5. Prezentarea cercetării și interpretarea rezultatelor	88
5.1. Grupul țintă, tema și perioada studiului	88
5.1.1. Scopul și grupul țintă al cercetării	88
5.1.2. Principalele întrebări ale cercetării	90
5.1.3. Ipotezele cercetării	90
5.1.4. Metodele utilizate în cercetare	92
5.1.5. Desfășurarea cercetării și prezentarea eșantionului	92
5.1.6. Analize statistice utilizate în cercetare	93
5.2. Prezentarea rezultatelor cercetării	94
5.2.1. Prezentarea instituțiilor	94
5.2.2. Caracteristicile socio-demografice ale respondenților	95
5.2.3. Distribuție în funcție de sex și instituție	96

5.2.4. Vârsta respondenților	99
5.2.5. Locul de proveniență al respondenților	104
5.2.6. Locația absolvirii liceului	105
5.2.7. Contextul social al respondenților	105
5.2.7.1. Familia de origine	105
5.2.7.2. Nivelul de educație al părinților	107
5.2.7.3. Situația părinților pe piața forței de muncă	111
5.2.7.4. Situația financiară a respondenților	113
5.2.7.5. Indicatorii bunăstării	115
5.2.7.6. Venitul respondenților	117
5.2.8. Pregătirea și performanțele școlare ale respondenților	118
5.2.9. Rezumat intermediar	124
5.3. Motivațiile celor care aleg să urmeze studii superioare	126
5.3.1. Motivații privind înscrierea la studii superioare	130
5.3.2. Motivațiile pentru continuarea formării, alegerea instituției și a specializării	133
5.3.2.1 Factorii determinanți ai continuării formării	138
5.3.3. Factorii determinanți ai alegerii instituției	140
5.3.4. Factorii determinanți ai alegerii specializării	141
5.3.5. Compararea valorilor medii ale factorilor motivaționali	141
5.3.6. Valori și factori motivaționali	143
5.3.7. Atitudini de învățare și motivații	149
5.3.8. După licență: planuri de viitor și motivații	155
5.4. Factori explicativi în alegerea instituției de învățământ superior și a profesiei	159
5.4.1. Factori explicativi în alegerea universității în România și Ungaria	169
5.4.2. Un alt model explicativ al alegerii instituțiilor de învățământ superior: instituții de dimensiuni mari și mici	172
5.4.3. Model explicativ al alegerii specializării	174
5.4.3.1. Alegerea specializării la Universitățile din Debrecen și Oradea	175
5.4.3.2. Alegerea specializării la instituții de învățământ superior de dimensiuni mici	180
6. Principalele rezultate ale cercetării din perspectiva ipoztelor de cercetare	183
7. Concluzii și abordări din perspectiva sociologiei educației	189
8. Perspective și direcții viitoare de cercetare	193
9. Mulțumiri	195
10. Lista tabelelor și graficelor	196
11. Bibliografie	199
12. Anexe	212

CUPRINSUL REZUMATULUI

Introducere	8
Structura tezei de doctorat	8
Prezentarea problematicii investigate.....	9
Motivarea alegerii temei. Scopul cercetării și delimitarea teritorială	11
Metodologia cercetării.....	14
Punctele forte și limitările cercetării.....	15
Prezentarea cercetării și interpretarea rezultatelor.....	16
Grupul țintă, tema și perioada studiului	16
Scopul și metodele cercetării	17
Principalele întrebări de cercetare.....	18
Ipotezele cercetării.....	18
Caracteristici ale metodelor și datelor utilizate în cadrul cercetării	20
Analize statistice utilizate în cercetare	21
Rezumatul celor mai importante rezultate ale cercetării, pe baza întrebărilor de cercetare și a ipotezelor	22
Concluzii și aspecte sociologice privind educația în sistemul de învățământ superior	27
Bibliografie selectată.....	32

CUVINTE CHEIE:

tineri, învățământ superior, motivații, sociologia educației, set de valori, atitudini de învățare, regiunea transfrontalieră România-Ungaria

INTRODUCERE

STRUCTURA TEZEI DE DOCTORAT

Autorul prezintă structura tezei, care a fost determinată, pe de o parte, de regulile formale, iar pe de altă parte, de obiectivele principale ale cercetării. Prima parte a tezei constă în prezentarea unei serii de teorii și modele din domeniul sociologiei educației, precum și a principalelor rezultate ale cercetărilor anterioare pe această temă. În primul rând, este prezentat contextul învățământului superior în regiune, fără de care ar fi dificil de înțeles semnificațiile aspectelor cuprinse în studiu. Apoi, se trece la prezentarea teoriilor sociologice principale, după care, având în vedere că acesta este obiectivul principal al cercetării de față, s-au descris rezultatele utilizând o abordare interdisciplinară a analizelor motivaționale.

Pentru a clarifica întrebările de cercetare, teza se bazează și prezintă rezultatele cercetărilor anterioare, internaționale, europene și naționale. Partea metodologică a tezei cuprinde mai întâi întrebările de cercetare care au ghidat alegerea temei, dar și descrierea scopului și a grupului țintă al cercetării. Apoi, sunt prezentate ipotezele și metodele utilizate, precum și eșantionul și desfășurarea cercetării.

Capitolul privind prezentarea rezultatelor conține principalele caracteristici ale studenților care intră în sistemul de învățământ superior, relevând contextul socio-demografic al acestora (instituții, sex, vârstă, mediu de rezidență, mediu social, educația și ocupația părinților, contextul învățământului secundar).

Prezentarea rezultatelor privind motivația studenților legată de continuarea studiilor, alegerea instituției de învățământ superior și a specializării reprezintă scopul principal al tezei, dar și problematica valorilor, atitudinilor privind învățarea și mediul de învățare, este, de asemenea, analizată, în contextul planurilor de viitor. Secțiunea referitoare la prezentarea rezultatelor se încheie cu descrierea asemănărilor și diferențelor mai importante dintre instituții.

Toți acești factori au fost analizați într-un capitol separat, prin construirea unui model explicativ creat cu ajutorul metodei regresiei logistice multinomiale. În partea finală a lucrării se găsește un scurt rezumat al rezultatelor cercetării, cu cele mai importante concluzii, în ordinea prezentării ipotezelor. În încheiere, sunt formulate câteva concluzii și sugestii privind direcțiile de cercetare viitoare. Teza cuprinde și bibliografia și o anexă cu tabelele de dimensiuni mai mari.

Noutatea pe care o aduce această teză este, în primul rând, faptul că natura mecanismelor care determină deciziile de continuare a studiilor este analizată în funcție de dimensiunile culturale și relaționale ale capitalului social, dincolo de rolul evaluării raționale și de efectele contextului social, cuprinzând totodată și influența sistemului de valori și a atitudinilor față de învățare, la nivelul instituțiilor de învățământ superior specifice regiunii Partium în zona transfrontalieră România-Ungaria.

PREZENTAREA PROBLEMATICII INVESTIGATE

Una dintre principalele provocări și sarcini pentru tineri este ca aceștia să reflecteze și să-și definească cele mai importante obiective, speranțe și așteptări în legătură cu viitorul lor. Printre aceste decizii se află și aceea legată de continuarea studiilor la nivel de învățământ superior. Decizia de a continua procesul de educație este de obicei analizată din trei perspective: sociologică, psihologică și economică. Din perspectiva sociologică, alegerea privind continuarea învățării este legată de procesul de obținere a unui statut, accentul punându-se pe acei factori din contextul social caracteristic fiecărui individ, care influențează în mod semnificativ decizia de formare în sistemul de educație terțiară. Perspectiva psihologică se concentrează asupra atmosferei din mediul academic, în special asupra modului în care percepțiile studentului despre atmosfera academică influențează alegerea instituției. În abordarea economică, procesul de selecție a universității este considerat o decizie de investiție: elevii pun în balanță costurile și beneficiile continuării studiilor la nivel universitar, iar luarea deciziei are loc după evaluarea beneficiilor economice ale studiilor postsecundare (Bergerson, 2009). În această teză, analiza procesului decizional privind studiile universitare este realizată din punct de vedere sociologic, în primul rând, dar la identificarea factorilor motivaționali nu s-au putut ignora complet abordările psihologice și economice.

În a doua jumătate a secolului XX, problema inegalității sociale în contextul educațional și, legat de aceasta, rolul jucat de sistemul de învățământ în reproducerea inegalităților sociale, a devenit una din preocupările fundamentale ale cercetărilor sociologice. O temă de cercetare prioritară generată de expansiunea învățământului secundar a fost determinarea măsurii în care indivizii aparținând diferitelor clase sociale accesează învățământul secundar. O altă temă importantă se referă la tipul de studii superioare urmate și la analiza rolului învățământului obligatoriu în realizarea egalității de șanse. Sociologia europeană privind aceste tematici a fost marcată în special de teoria capitalului, elaborată de Pierre Bourdieu (apud. Hrubos, 2012).

După Usher (2009), problema învățământului superior a fost relativ simplă mai demult. Scopul învățământului superior era clar și înțeles în mod unitar: studenții erau pregătiți să devină experți într-un anumit domeniu, iar la finalizarea studiilor, trebuiau să ocupe poziții de prestigiu în instituțiile de elită din domeniul științei, al profesiei alese sau la nivel guvernamental. În fruntea ierarhiei se aflau cele mai vechi instituții, care, prin prestigiul lor, atrăgeau elevii cei mai capabili și mai înstăriți, la vremea respectivă. De obicei, studenții își finalizau studiile în unitatea de învățământ în care și le începeau, iar mai târziu, întreaga carieră se desfășura în profesia sau ramura economică specifică studiilor finalizate.

Educația, respectiv educația superioară, a devenit un fenomen de masă în rândul tinerilor, la nivel mondial, astfel, a crescut și cererea pentru cercetările privind învățământul superior, care, în același timp, au devenit mult mai accesibile. Procesul, desigur, a determinat transformarea ofertei de educație și diversificarea oportunităților de formare. Cercetătorul american Thomas F. Green (1999), studiind fenomenul de expansiune a educației, a descoperit că, până când sunt puțini acei indivizi din cadrul unei societăți care au absolvit un anumit nivel de învățământ (de exemplu, liceu), până atunci acest lucru nu aduce prea multe beneficii pentru individ, deoarece nivelul de educație nu acționează ca și un filtru social. În schimb, dacă sunt suficienți indivizi care ating un nivel de educație, atunci se poate alege din rândurile potențialilor candidați la locurile de muncă; lipsa sau existența educației se manifestă în acest caz ca un filtru, sporind astfel și avantajele școlarizării. Dar în situația în care mai mulți indivizi obțin o diplomă, deci dacă aproape toți vor finaliza un anumit nivel de școlarizare, asistăm la un fenomen de inflație a școlarizării. O interpretare unitară a acestora poate fi următoarea: în timp ce numărul celor care participă la un nivel de educație crește continuu, beneficiile școlarizării tind să crească pentru o anumită perioadă de timp, ca mai apoi să scadă brusc, iar dacă aproape toți ating un anumit nivel de școlarizare, atunci beneficiul total obținut tinde spre zero. Green (1999) atrage atenția și asupra faptului că atunci când atingerea unui grad de școlarizare se extinde la nivel de masă, scăzând totodată beneficiul personal potențial, crește valoarea rolului instituției educaționale care oferă diploma.

Contrar așteptărilor, expansiunea învățământului nu a generat o egalizare a oportunităților la nivel social. Acest aspect a fost deja sugerat și de cercetările anterioare din Ungaria (vezi de exemplu, Ferge, 1972; Gázsó, 1971), cercetări axate pe inegalitatea oportunităților educaționale, care au arătat deja în anii '70 că acei copii care proveneau din familii cu un statut scăzut se îndreptau către școlile profesionale, în timp ce copiii intelectualilor frecventau liceele. Studiul lui Ladányi din 1994 a

demonstrat că numărul de studenți aparținând primei generații de intelectuali este mai mare în cadrul colegiilor decât la universități (Ladányi, 1994). Odată cu expansiunea în masă a învățământului superior, instituțiile de învățământ superior s-au adaptat la cererea crescută de educație. Decizia privind continuarea educației este inevitabil legată și de aspirațiile tinerilor în ceea ce privește cariera, de direcția mobilității sociale proiectate în viitor. A deveni intelectual pare a fi o soluție posibilă pentru mobilitatea socială ascendentă, pentru obținerea unui status social, absolvirea învățământului superior fiind, pentru mulți, un fel de garanție pentru viitor. Lucrarea de față, însă, nu studiază relația dintre mobilitatea socială și sistemul de educație, ci însăși continuarea studiilor, respectiv alegerea specializării, precum și contextul motivației individuale și sociale, în acest sens. În pregătirea, planificarea și interpretarea rezultatelor cercetării sociologice prezentate, un rol de bază a fost reprezentat de literatura de specialitate privind motivația, inegalitatea socială și studiile superioare. S-au utilizat acele surse dintre multiplele și diversele lucrări tematice existente, care au fost considerate legate în cea mai mare măsură de subiectul abordat și de problematicile din regiune.

MOTIVAREA ALEGERII TEMEI. SCOPUL CERCETĂRII ȘI DELIMITAREA TERITORIALĂ

Învățământul superior est european se diferențiază în mai multe direcții de învățământul superior din vest și orientul îndepărtat: având în vedere relevanța indicatorilor de învățământ superior de masă și regiunea studiată, analiza realizată asupra învățământului superior este semnificativă doar pentru o parte redusă a societății. Transformarea învățământului superior, inclusiv în această regiune, a fost produsă de schimbarea de regim din anii '90, urmată de introducerea și implementarea, în mare parte, a politicilor educaționale internaționale și a proceselor economice, sociale și politice cu impact acestora asupra sistemului de învățământ. Din motive politice și ideologice, o caracteristică a sistemului de învățământ superior din regiune a fost numărul redus de studenți, aferent tipului de învățământ superior de elită, în timp ce, în Occident, învățământul superior avea caracter general, de masă. Literatura de specialitate denumesc procesul de masificare a învățământului superior utilizând expresia de expansiune a învățământului superior (Hrubos, 2012; Kozma, 2004, 2006; Kozma & Rébay, 2004; Ladányi, 1994; Polónyi, 2010; Temesi, Hrubos, & Berács, 2012).

Caracteristica definitivă a extinderii învățământului superior în Europa de Est se referă la faptul că procesele care au determinat masificarea educației au avut loc rapid și aproape concomitent în țările din regiune, procese care, în țările dezvoltate, s-au derulat pe perioada mai multor decenii.

Cel mai probabil, acesta este principalul motiv pentru care în Europa de Est, educația la nivel de studii secundare și terțiare a întâmpinat probleme grave care îi afectează calitatea: s-a diminuat eficacitatea metodelor de predare, elevii și studenții au devenit mai slab pregătiți etc. (Hrubos, 2012; Kozma, 2004; Pusztai, 2011).

Astfel, în contextul masificării, temele continuării studiilor și alegerii specializării pot fi abordate prin utilizarea instrumentelor și prin ridicarea de problemelor specifice mai multor discipline. În cazul în care problematica transformării învățământului superior este abordată prin prisma sociologiei educației, aceasta se poate explica prin serii complexe de factori, fiecare dintre aceștia conducând cercetătorul spre noi și noi întrebări și analize. Un context diferit de a cerceta învățământul superior constă în faptul că, în timp ce apar numeroase noi oportunități de continuare a educației, grupurile de candidați pentru continuarea studiilor se schimbă în mod constant și rapid în vârtejul proceselor macrosociale. În același timp, cu unele întreruperi, asistăm la un proces continuu de reformă, mai degrabă inconsistentă, a sistemului de învățământ, ale cărui consecințe sociale nu au fost explorate încă în mod corespunzător.

Complexitatea temelor discutate până acum sugerează că cercetările sociologice privind alegerea specializării în cadrul mediului educațional în constantă schimbare este o provocare destul de complicată din punct de vedere teoretic și metodologic. S-au realizat și se realizează încă diferite studii pe această temă, care însă nu caută să epuizeze subiectul, ci să participe ca și elemente noi la compunerea „mozaicului sociologic”. Cercetarea prezentată în această teză dorește să contribuie la acest „mozaic”, prin analiza din punct de vedere cantitativ a aspectelor legate de alegerea specializării. În primul rând, s-au căutat răspunsurile pentru întrebarea legată de motivațiile care se află în spatele deciziei tinerilor candidați de a continua studiile în instituțiile de învățământ superior din regiunea Partium.

În cercetarea prezentată, pentru o mai bună cunoaștere științifică a mecanismelor specifice, s-a studiat contextul motivațional al continuării educației și al alegerii specializării de către tineri la nivelul învățământului superior (licență), în zona geografică Partium. Pe de altă parte, cercetarea de față are și o importanță practică, deoarece, prin aceasta, universitățile pot avea parte de cunoștințe de specialitate despre tinerii candidați, despre „profilul” specific tinerilor care se înscriu la facultate, iar tinerii care se confruntă cu luarea deciziei privind cariera pot dobândi o viziune mai largă asupra oportunităților educaționale și asupra ofertei diferitelor universități și facultăți. Autorul consideră că

rezultatele și concluziile sondajului pot fi utilizate, de asemenea, și de profesorii de liceu pentru orientarea în carieră a elevilor.

Alegerea temei a fost influențată și de aspecte de natură personală. Fiind lector universitar, autorul interacționează regulat cu studenții înscriși la Universitatea Creștină Partium și discută despre motivațiile lor și despre situația premergătoare luării deciziei de a continua studiile. S-a dorit astfel colectarea mai multor informații despre aceste aspecte, despre sistemul valoric al studenților, precum și despre modelele sociale referitoare la înscriere și învățare, și pentru a aduce o contribuție la oferta de învățământ și serviciile educaționale ale universității.

Cadrul teoretic al tezei este dat de literatura de specialitate care se referă la continuarea studiilor și alegerea carierei. S-a investigat astfel corelația dintre alegerea carierei și continuarea studiilor, cu alegerea instituției de învățământ superior și a specializării. S-au studiat modelele de alegere ale tinerilor adulți care au luat decizii independente cu privire la continuarea studiilor, dar formația de sociolog a autorului a influențat modalitatea de a răspunde la întrebările de cercetare, incluzând principalele caracteristici sociale ale grupului țintă. Impactul familiei, a indicatorilor demografici, a mediului de socializare mai larg asupra performanței școlare este studiat în mod indirect și aici, printre altele, prin prisma valorilor familiale și a modelelor culturale, dincolo de relația cu modalitate de alegere a instituției de învățământ (Róbert, 2000).

Efectele performanțelor școlare asupra continuării studiilor pot fi cercetate utilizând logica teoriilor reproducționiste, dar, în același timp, o mare parte dintre cercetările bazate pe teoriile contextuale depășesc nivelul de studiu al efectului statusului, gradului de instrucție și a statutului ocupațional al părinților (în special al tatălui) asupra performanței școlare și asupra continuării studiilor. Aceste studii se concentrează în jurul conceptului de capital social, abordând inclusiv rolul comunităților de învățare sau a culturii instituționale, elemente neglijate anterior. Există diferențe semnificative între departamentele și specializările din învățământul superior atât în ceea ce privește baza de recrutare, cât și în ceea ce privește prestigiul social al meseriilor aferente. Aceste caracteristici sunt analizate prin prisma modelelor de reproducere, luând în considerare diferențele în nivelul de educație al părinților. De asemenea, este explicat și faptul că situația socială care determină statusul taților este semnificativă în acest sens, importanți fiind și alți factori legați de modul de viață al studenților și de performanțele universitare (Mare, 1981; Pusztai, 2011).

Rezultatele școlare, respectiv deciziile legate de continuarea studiilor sunt influențate și de capitalul social (în special capitalul cultural și relațional) și de sistemul de valori al studenților, astfel și acești factori au fost incluși în interpretarea datelor, dincolo de interpretarea simplă a relației prin intermediul modelului de reproducere. Acest fapt face posibilă identificarea diferențelor mai puțin vizibile dintre indivizi, la explorarea modelelor sociale în ceea ce privește recrutarea studenților.

METODOLOGIA CERCETĂRII

Datele analizate în cadrul studiului provin din cercetarea cantitativă efectuată în cadrul proiectului HERD¹, o anchetă transversală pe bază de chestionar. Cercetarea a fost realizată în colaborare de către echipe de cercetare (constând în principal din sociologi) din cadrul a trei instituții, Universitatea din Debrecen, Universitatea din Oradea și Universitatea Partium. Sondajul a cuprins un număr total de 2728 chestionare completate de respondenți.

În cadrul sondajului au fost chestionați studenții care sunt înscriși la instituții de învățământ superior din orașele regiunii istorice Partium², Oradea, Debrecen și Nyíregyháza. Județele cuprinse în cercetare (Bihar, Bihor, Szabolcs- Szatmár-Bereg) sunt separate de frontiera româno-maghiară, dar sunt similare din mai multe privințe: toate cele trei locații sunt periferice în țara unde se găsesc. Atâta timp cât natura separatoare a frontierei era dominantă, aceste județe erau considerate regiuni defavorizate, dar și în prezent aceste zone sunt dezvoltate moderat sau slab. Desființarea granițelor a recreat posibilitatea de cooperare în această regiune, care, de la începutul Evului Mediu, a înregistrat o dezvoltare destul de uniformă (Kozma, Teperics, Erdei, & Tőzsér, 2011). Între țări, care au devenit membre ale Uniunii Europene, s-au stabilit raporturi intense, dând curs numeroaselor cooperări de nivel euro-regional (Czimre, 2006), prin realizarea în comun a unei serii de proiecte. Printre domeniile de cooperare, un rol important l-au jucat și educația și cercetarea, în care instituțiile de învățământ superior din regiune și institutele lor de cercetare au avut o atribuții-cheie – dintre acestea

¹Acronimul HERD provine de la denumirea oficială a proiectului: “*Higher Education for Social Cohesion - Cooperative Research and Development in a Cross-border Area*”. Proiectul a fost finanțat din Fondul European de Dezvoltare Regională al Uniunii Europene finanțate în cadrul Programului de Cooperare Transfrontalieră Ungaria-România. Colectarea datelor a avut loc în primăvara anului 2012 (N = 2728). Obiectivul general al proiectului a fost analiza rolului învățământului superior în consolidarea coeziunii sociale. Detalii suplimentare despre proiect pot fi găsite pe pagina web a proiectului: <http://unideb.mskszmsz.hu/>. Conducătorii proiectului au permis utilizarea bazei de date în scopul cercetării.

² Partium este o regiune istorică transfrontalieră, care se întinde pe teritoriul Ungariei, României și Ucrainei. Teritoriile incluse în regiune se află de-a lungul frontierelor țărilor, la marginea acestora, în cea mai mare parte cu o situație caracteristică periferică (Kozma, 2005).

din urmă, activitățile Centrului de Cercetare și Dezvoltare a învățământului superior din cadrul Universității din Debrecen (CHERD³) sunt deosebit de importante.

Pentru a răspunde întrebărilor de cercetare care au reieșit în cadrul tezei, s-a selectat o parte din întregul eșantion al sondajului. S-au ales acei studenți care erau înscriși la instituțiile de învățământ superior din zona de frontieră româno-maghiară, din Oradea, Debrecen, Nyíregyháza, dintre toate cele zece instituții de învățământ superior cuprinse în studiu.

PUNCTELE FORTE ȘI LIMITĂRILE CERCETĂRII

În opinia autorului, cel mai important punct forte al cercetării este reprezentat de natura transfrontalieră a acesteia, deoarece permite o abordare comparativă a sistemelor de învățământ superior dintre cele două țări învecinate. În ultimul deceniu, în regiune – în principal datorită Centrului de Cercetare CHERD al Universității din Debrecen – s-au efectuat un număr ridicat de cercetări sociologice la scară largă privind educația, care sunt de natură transfrontalieră, dar care ating doar în mică măsură subiectul tratat în această teză. Tot din natura cercetării provine și calitatea datelor disponibile, care permite testarea comunității studenților din zonă din perspectiva unui număr mare de teme: context socio-economic, stil de viață, sistem de valori, planuri de viitor și atitudini față de învățare, educație continuă, etc.

Principalele limitări ale acestui studiu se datorează limitărilor care rezultă din modul aplicării instrumentelor utilizate. Chestionarele au fost auto-administrate, astfel se așteaptă ca la colectarea datelor să fi apărut o eroare sistematică prin supra-reprezentarea studenților care frecventează mai des universitatea. Studenții non-tradiționali, care nu reușesc să ia parte la toate cursurile, și studenții care au performanțe mai slabe sunt sub-reprezențați. În plus, pot exista devieri rezultate din reglementările universităților și facultăților privind perioadele de frecventare, în special în măsura în care acestea sunt corelate cu variabile definite pentru instituțiile și țările de proveniență. Pe baza analizelor se poate presupune, de exemplu, că la Universitatea Creștină din Oradea și la Universitatea Creștină Partium participarea la cursuri este mai slabă decât la instituțiile din Ungaria sau la Universitatea Emanuel. Se poate presupune, mai departe, că, la nivelul datelor, la Universitatea din Oradea și Universitatea Creștină Partium sunt sub-reprezențați studenții non-tradiționali (studenți în

³ Instituția derulează cercetări fundamentale și aplicative în domeniul educației superioare, în regiunile de frontieră ale Partium-ului.

vârstă, angajați) sau studenții cu performanțe slabe. Desigur, la proiectarea sub-eșantionului s-a luat în calcul acest aspect și s-a încercat să se compenseze această eroare; prin urmare, se poate afirma că eșantionul este reprezentativ pentru aceste universități pentru studenții cu taxă / la buget, știind că studenții care plătesc taxe de școlarizare sunt sub-reprezențați în rândul respondenților.

O altă limitare importantă rezultă din ofertele diferite de formare ale instituțiilor studiate. Dintre instituțiile analizate, doar două au oferte educaționale care acoperă toate domeniile. Analiza comparativă a datelor referitoare la alegerea specializării se poate realiza, deci, doar între ofertele educaționale ale celor două instituții de învățământ superior mai mari și ale celor trei instituții mici, separat.

În ultimul rând, în cadrul studiului HERD problematica legată de continuarea educației a constituit o temă marginală, astfel datele colectate permit o analiză parțială a variabilelor care pot fi conexe temei. Rezultatele cercetării ar putea fi îmbogățite prin colectarea datelor suplimentare, prin utilizarea altor metodologii și a unui cadru teoretic interpretativ bazate pe un spectru mai larg al motivelor și motivațiilor care stau la baza continuării studiilor la nivel terțiar.

PREZENTAREA CERCETĂRII ȘI INTERPRETAREA REZULTATELOR

GRUPUL ȚINTĂ, TEMA ȘI PERIOADA STUDIULUI

Conform autorului, partea de cercetare empirică a tezei s-a bazat⁴ pe utilizarea datelor provenite din proiectul HERD. Accentul s-a pus pe instituțiile de învățământ superior din zona de frontieră România-Ungaria. În rezumatul proiectului se pot găsi informații despre obiectivele principale și contextul proiectului (HERD, 2012). Tema de cercetare unitară aplicată unei arii geografice relativ mari este determinată de istoria similară a zonei: regiunea, din punct de vedere al istoriei socio-economice și educaționale, este relativ uniformă, dar în ultimele decenii, nu numai că a ocupat o poziție defavorizată, periferică, ci, inegalitatea socială, diversitatea culturală, fragmentarea teritorială și nivelul general de neîncredere s-au dezvoltat, astfel încât este dificil să facă față oportunităților și provocărilor apărute. În cadrul tezei se încearcă analiza diferitelor dimensiuni ale

⁴ Aș dori să mulțumesc și pe această cale pentru oportunitatea de a participa la cercetare.

eficienței învățământului superior în cadrul regiuni dezavantaje din punct de vedere socio-economice, în măsura în care se poate satisface această cerință.

Subiecții studiului sunt reprezentați de studenții înscriși la instituțiile de învățământ superior din regiunea Partium, având o istorie comună și fiind similare din mai multe puncte de vedere: fiecare se găsește într-o situație periferică în țara de care aparține, astfel atâta timp cât era dominantă natura separatoare a frontierei, aceste județe erau considerate regiuni defavorizate.

Scopul și metodele cercetării

Așa cum a fost anticipat în partea introductivă, cercetarea s-a bazat pe interpretarea datelor obținute de la studenții chestionați în cadrul proiectului HERD. Baza de date completă cuprinde și datele altor instituții, pe lângă cele enumerate, și inclusiv programele de master, dar distribuția specifică a numărului de cazuri, dacă s-ar fi analizat întreaga bază de date, nu ar fi făcut posibilă comparația corectă. Astfel, au fost filtrate acele instituții și acei respondenți care nu îndeplinesc condițiile și obiectivele prevăzute în cadrul anchetei. Ca urmare, în sub-eșantion au fost incluși studenții care învață la cinci instituții de învățământ superior, la nivel de licență. Marea majoritate a respondenților din cadrul sub-eșantionului este înscrisă la Universitatea din Debrecen (N = 886), 565 de studenți de la Universitatea Oradea, 400 de la Universitatea Creștină Partium, 125 de respondenți de la Universitatea Emanuel din Oradea, iar 144 studenți de la Colegiul din Nyíregyháza. Grupul țintă al cercetării de față este alcătuit din 2120 de persoane, din totalul bazei de date.

Materialul științific rezultat din cercetare poate servi ca pilon de bază pentru consilierea în carieră și pentru dezvoltarea instituțională prin cunoașterea motivațiilor care permit continuarea procesului de educație, și totodată, servește la îmbogățirea rezultatelor cercetărilor empirice privind mecanismele de recrutare a instituțiilor de învățământ superior transfrontaliere și a celor privind tinerii studenți.

Principalele întrebări de cercetare

Prin analizele realizate, autorul a încercat să răspundă următoarelor întrebări: Ce determină în mai mare măsură alegerea carierei – motivațiile externe sau interne, valorile materiale sau post-materiale? Factorii de reproducere sau cei contextuali determină parcursul școlar al tinerilor? Se poate determina influența tipului localității de origine sau se poate vorbi despre dispariția inegalităților sociale, în contextul expansiunii învățământului din regiune?

În studiul de față, în străduința de a răspunde întrebărilor de mai sus, s-au analizat factorii care au influențat respondenții în decizia de a participa la studiile oferite de instituțiile de învățământ superior studiate: mecanismele socio-economice și motivațiile care au determinat alegerea de a continua studiile, alegerea instituției și a specializării.

Ipotezele cercetării

Pe baza modelelor teoretice, a înțelegerii contextului geografic și instituțional al politicilor educaționale și a rezultatelor cercetărilor anterioare, s-au enunțat trei ipoteze care constituie principală axă a analizelor.

După Green (1999), atunci când atingerea unui grad de școlarizare se extinde la nivel de masă, iar beneficiile școlarizării tind să scadă pentru individ, crește valoarea instituției educaționale care oferă diploma. Rezultatele cercetărilor internaționale arată că tinerii care provin din familii cu statut socio-economic inferior, vor alege probabil instituțiile mai apropiate de casă și mai puțin prestigioase. Astfel, conform primei ipoteze, studenții din familii cu statut socio-economic inferior, vor alege instituțiile mai apropiate de casă, iar cei din familii cu un statut superior, vor alege instituții mai prestigioase din regiune: studenții maghiari vor prefera Universitatea din Debrecen în detrimentul Colegiului Nyíregyháza, studenții români vor alege Universitatea din Oradea, mai degrabă decât Universitatea Emanuel, iar studenții maghiari înscriși la Universitatea Creștină Partium vor proveni mai degrabă din familiile cu statut socio-economic inferior.

Planurile de continuare a studiilor sunt asociate cu nivelurile de educație ale părinților și cu abilitățile proprii dobândite, dar și cu caracteristicile sistemelor de valori ale studenților. În instituțiile de învățământ superior care caută să obțină un status (în acest caz, sub-eșantionul maghiar),

accesarea acestora se face urmărind logica reproducerii sociale, în timp ce instituțiile de învățământ superior care caută clienți (cum ar fi și instituțiile de învățământ superior românești) recrutarea se face mai degrabă în mod egalitar. Se presupune, prin urmare, că la Universitatea din Oradea și la Universitatea din Debrecen sunt mai degrabă acceptați elevii provenind din familii de intelectuali, iar la Colegiul din Nyíregyháza, Universitatea Creștină Partium și Universitatea Emanuel scopurile candidaților țin mai degrabă de mobilitate. În plus, cei cu status socio-economic ridicat (persoane care locuiesc în gospodării mai bine echipate), cei interesați de valori materiale, potențialii candidați de sex masculin accesează instituții prestigioase și specializări mai apropiate de dinamica pieței muncii (universități publice de prim rang, științe aplicate și naturale). Studenții provenienți din mediul rural, cei reprezentând prima generație de intelectuali, femeile și studenții mai în vârstă, sau foștii elevi ai liceelor particulare sau cu profil religios vor accesa cu precădere Colegiul din Nyíregyháza, Universitatea Partium și Universitatea Emanuel.

În mod similar, se observă diferențe semnificative și între diferitele departamente și specializări. Cariera studenților este influențată puternic de contextul învățământului superior, astfel încât este mult mai dificil pentru studenții cu un status inferior să obțină performanțe în facultățile unde aceștia sunt mai numeroși, confirmând teoria lui Coleman referitoare la mecanismul de selecție din învățământul superior public (Pusztai, 2011). În al treilea rând, deci, se va presupune că diferențele de gen și stereotipurile profesionale reprezintă, de asemenea, aspecte importante în alegerea specializării: bărbații aleg programe de studii mai dinamice, mai competitive, care necesită asumarea de riscuri, în timp ce femeile aleg programe de studii bazate pe comunicare, pe construirea de relații interpersonale, pe oferirea de servicii. Distribuția în funcție de gen este un predictor important al alegerii instituției, dat fiind faptul că unele universități oferă pregătire doar în anumite domenii. Ingineria și științele naturii nu sunt incluse în oferta de studii ale universităților de stat mai mici sau private, astfel este probabil ca persoanele de gen masculin să se înscrie la cele două universități de stat mari din eșantionul selectat.

Pentru testarea ipotezelor formulate, s-au utilizat datele unei anchete realizate în rândul studenților din 5 instituții de învățământ superior. În continuare, sunt prezentate principalele rezultate ale cercetării.

Caracteristici ale metodelor și datelor utilizate în cadrul cercetării

Autorul analizează datele unui studiu cantitativ, transversal. Chestionarele au fost completate între primăvara și vara anului 2012, conform planificării din proiectul HERD. Respondenții au fost rugați să răspundă la întrebările legate de o serie de teme corelate cu specificitățile statutului de student, prin auto-administrarea chestionarului. În acest mod s-au aflat noi informații referitoare la cariera școlară, contextul socio-demografic, contextul sistemului de admitere în învățământul superior, dincolo de obiceiurile și sistemul valoric, atitudinea față de învățare. Totodată, s-au putut trage concluzii în legătură cu schimbările în direcția de viață a studenților, carieră și viitorul așteptat. Este importantă și conștientizarea limitei care impune ca această imagine să nu fie în întregime corectă, deoarece există un risc de denaturare care rezultă datorită memoriei subiecților (Babbie, 2003).

Autorul menționează faptul că, deși această temă nu se încadrează în obiectivele principale ale proiectului HERD, un scop principal al tezei de doctorat este obținerea unei imagini cât mai exacte despre motivele pentru care se accesează sistemul de învățământ superior, despre circumstanțele și motivațiile alegerii specializării. Aceste aspecte sunt analizate și în funcție de dimensiunile identificate în literatura de specialitate, pe baza datelor disponibile. Astfel, cercetarea este, pe de o parte, de natură exploratorie sau descriptivă, iar pe de altă parte, se caută explicarea motivațiilor de continuare a studiilor: sunt explorați factorii care stau la baza anumitor situații sociale, pentru a identifica elementele principale care influențează alegerea carierei profesionale, a instituțiilor de învățământ superior, a specializării, și pentru a afla dacă variațiile funcție de familia de origine, tipul de așezare, rezultatele școlare din liceu, atitudinile legate de studiile universitare și sistemul de valori joacă un rol important în acest sens. La analiza datelor s-a utilizat în principal deducția, pentru a testa ipotezele formulate pe baza literaturii de specialitate, a teoriilor, a cercetărilor anterioare.

Chestionarele pe suport de hârtie au fost auto-administrate, cu ajutorul instructorilor, în rândul studenților din următoarele instituții: Colegiul din Nyíregyháza – Facultatea de Științe Economice și Sociale, Facultatea de Inginerie și Agricultură, Departamentul de Pregătire a Personalului Didactic –, Universitatea din Debrecen, Universitatea Creștină Partium, Universitatea din Oradea, Universitatea Emanuel din Oradea și Universitatea Teologică Reformată din Debrecen - Departamentul de Pregătire a Personalului Didactic Reformat „Kölcsey Ferenc”, Colegiul Transcarpatic Maghiar Rákóczi Ferenc II, Universitatea Națională din Ungvár – Facultatea de limba

maghiară, de Științe Umane și Științe Naturale –, filiala din Satu Mare a Universității Babeș-Bolyai – Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației. Mărimea totală a eșantionului este de 2728 de persoane înscrise la instituțiile enumerate. Din aceștia, eșantionul pentru Ungaria este reprezentat de 1296 de persoane, iar în România de 1323, eșantionul transcarpatic a inclus răspunsurile a 109 studenți. Răspunsurile au fost voluntare și anonime.

Din totalul respondenților din cadrul instituțiilor de învățământ superior cuprinse în studiu, sunt investigate doar răspunsurile a 2120 studenți, care studiază la nivel de licență în cinci dintre instituțiile din România și Ungaria: Universitatea de stat din Oradea, Universitatea Creștină Partium și Universitatea Emanuel din Oradea, precum și Universitatea din Debrecen și Colegiul din Nyíregyháza⁵. În cadrul cercetării s-au folosit tehnicile de eșantionare stratificate și multi-stadiale, eșantioanele variind în funcție de țară. Judecând după diferențele dintre țări în funcție de tipurile de politici educaționale și demografice, ipotezele principale au fost analizate din perspectiva tipurilor de instituții, pentru a elimina orice eroare potențială de eșantionare, astfel, ponderarea datelor nefiind necesară⁶. Desigur, ținând seama de limitele cercetării, s-a încercat, concomitent, găsirea unor răspunsuri pentru specificitățile studiului.

Analize statistice utilizate în cercetare

Datele au fost analizate utilizând programul SPSS. Statisticile descriptive și analiza univariată au fost utile în compararea valorilor medii ale variabilelor. Dintre analizele bivariante, s-au utilizat corelația și tabelele de asociere, precum și analiza varianței, pentru a reflecta diferențele fundamentale dintre variabile. Structurile latente ce determină variabile ca motivația, scalele de valori și atitudinile față de învățare au fost evidențiate cu ajutorul analizei factoriale. Relația dintre tipurile de instituții și factorii de influență a valorilor s-a determinat prin analiză discriminantă (discriminant analysis), iar regresia logistică multinomială (multinomial logistic regression) s-a folosit în construcția și în interpretarea modelelor explicative. Factorii care influențează aspirațiile privind continuarea procesului educațional au fost investigați atât separat (prin analiză contextuală), cât și prin analiză multivariată (regresie logistică multinomială).

⁵ Facultatea Științe Economice și Sociale, Facultatea de Ingineria și de Agricultură, Departamentul de Pregătire a Personalului Didactic

⁶ Detalii despre eșantionul utilizat se regăsesc și în studiul lui Adrian Hatos (2012).

REZUMATUL CELOR MAI IMPORTANTE REZULTATE ALE CERCETĂRII, PE BAZA ÎNTREBĂRILOR DE CERCETARE ȘI A IPOTEZELOR

Pe baza rezultatelor și în conformitate cu literatura de specialitate pe temă, se pot formula concluziile pentru populația studiată. Decizia de a continua studiile, și în cadrul acesteia, alegerea specializării, este un proces pe termen lung, care se desfășoară în condițiile interacțiunii dintre aspectele academice, personale, sociale, psihologice și financiare. Pe lângă acești factori sociali obiectivi, mai există o serie de factori care au efecte indirecte.

S-au studiat datele unui sub-eșantion de 2120 de respondenți, dintre care 35,5% de sex masculin, iar 64,5% de sex feminin, din cadrul a cinci instituții de învățământ superior din zona transfrontalieră Ungaria-România. Majoritatea respondenților din instituțiile de învățământ superior aparțin Generației Y. Distribuția pe vârste nu a relevat diferențe semnificative între instituții sau ani de studiu. Cea mai mare parte a respondenților provine din mediul rural sau din orașe mici, 44% au trăit primii 14 ani din viață în sate, o treime (32%) în reședința de județ, în timp ce aproape un sfert (23,8%) în orașe mai mici. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că doar 48% din respondenți au absolvit o instituție de învățământ secundar în localitatea de reședință, iar 52% au studiat în altă localitate decât cea de origine.

Datele arată că aproximativ jumătate dintre respondenți au trăit în familia de origine, restul în structuri familiale de diferite forme: cu mama și tatăl vitreg (5,5%, cei mai mulți de la Universitatea din Debrecen), cu tatăl și mama vitregă (1,7%), cu alte rude (2%), în instituții pentru minori (5%, cei mai mulți de la Universitatea Oradea), părinții adoptivi sau părinți sociali (3%), iar aproximativ o treime în familii monoparentale, numai cu mama sau tatăl lor.

Din analiza datelor rezultă nivelul de educație al părinților respondenților, respectiv o treime dintre tații respondenților au studii primare, 44% au absolvit învățământul secundar, iar un sfert dintre ei au studii superioare. Un sfert dintre mame au studii primare, 46% au studii liceale și o treime au absolvit studii superioare. Pentru două treimi dintre respondenți, raportul dintre nivelurile de educație a părinților sunt omogene, în cazul a 23%, mama are un nivel de studii mai mare, iar pentru aproape 13%, tatăl are un nivel de educație superior. În situația a aproximativ trei sferturi dintre respondenți, părinții sunt activi pe piața muncii (75% dintre tați și 73,6% dintre mame).

Analiza situației financiare a familiei a fost abordată prin utilizarea indicatorilor obiectivi și subiectivi. Pentru 16% din respondenții, costurile mai mari nu sunt o povară pentru familie, putându-

și permite să economisească și să călătorească în străinătate. Aproximativ jumătate dintre studenți evaluează situația financiară a familiei ca fiind corespunzătoare pentru a deține toate cele necesare, dar nu își pot permite cheltuieli mai mari; pentru 22%, cheltuielile zilnice nu reprezintă o problemă, dar nu au posibilitatea de a face economii. O zecime dintre respondenți nu reușesc să își acopere cheltuielile de zi cu zi. Și la nivelul întregului eșantion, în medie, pentru circa 9% acoperirea nevoilor zilnice reprezintă o problemă. Urmărind situația echipării gospodăriilor, cele mai dotate sunt în medie gospodăriile familiilor studenților de la Universitatea din Debrecen și Colegiul din Nyíregyháza. Printre studenții de la instituțiile de învățământ superior din România, cei de la Universitatea Partium și de la Universitatea din Oradea trăiesc în gospodării dotate cu cele mai multe bunuri de folosință îndelungată. În cazul studenților de la Universitatea Emanuel, s-au obținut cele mai mici medii atât pentru părinți cât și pentru respondenți. Studenții de la cele două instituții maghiare au în cea mai mică măsură bunuri de folosință îndelungată.

Interpretând datele referitoare la învățământul secundar frecventat, s-a constatat că respondenții au absolvit tipuri variate de instituții, care le-au furnizat diploma de absolvire necesară pentru admiterea la facultate. Răspunsurile studenților chestionați de la nivelul tuturor celor cinci instituții de învățământ superior indică faptul că majoritatea a obținut diploma de absolvire de la un liceu teoretic, mai puțin de 5% dintre ei au absolvit filiera vocațională, un sfert - profil tehnologic, iar dintre cei aproape două mii de respondenți, doar 15 au urmat școli profesionale.

Pe baza evaluării atitudinilor față de învățare, s-a identificat o relație pozitivă semnificativă între atitudinile orientate spre respectarea normelor față de învățare și valorile materialiste, precum și o corelație negativă cu factorii valorici ai sferei private, adică, cu cât un student este de acord în mai mare măsură cu variabile care se referă la atitudinile normative, cu atât mai mult se identifică cu valorile materiale și post-materiale și cu atât mai puțin cu valorile sferei private. Atitudinea de învățare orientată spre obiective are legătură cu valorile post-materiale, atitudinile de învățare ale căror caracteristică este respectarea normelor au însă o relație pozitivă cu valorile sferei private și o legătură negativă la valorile materiale, cu alte cuvinte, cu cât un student se identifică mai mult cu valorile sferei private și mai puțin cu valorile materiale, cu atât mai mult va avea un comportament pro-activ față de învățare pe durata studiilor. În plus, atitudinile de învățare orientate spre respectarea normelor se află într-o relație de asociere pozitivă semnificativă cu dimensiunile continuării educației, ca și mobilitatea, urmarea exemplului și factorul modernizării selective, fiind, în schimb, asociate negativ cu dimensiunea intelectuală a continuării studiilor. În cazul atitudinii de învățare

orientate spre obiective, există o relație negativă și semnificativă cu factorii ce țin de context și de modernizarea selectivă, iar atitudinea de învățare orientată spre respectarea normelor este asociată pozitiv și semnificativ cu factorii intelectuali.

Dintre motivele alegerii specializării, cele care au o relație pozitivă cu atitudinea de învățare orientată spre respectarea normelor sunt urmarea exemplului, mobilitatea și modernizarea selectivă, având totodată o relație negativă cu factorii stilului de viață caracteristic universității. Atitudinea de învățare orientată spre obiective se află în relație pozitivă cu urmarea exemplului și cu stilul de viață studentesc și în relație negativă cu mobilitatea și cu factorii contextuali ai atitudinii de învățare. În cazul celor care respectă normele, se identifică existența unei legături pozitive cu stilul de viață universitar și o relație negativă cu urmarea exemplului și cu factorii contextuali ai alegerii specializării.

În ceea ce privește variabilele legate de planurile de viitor, s-a constatat că studenții nu au o viziune clară asupra ocupării unui loc de muncă, având mai multe scenarii pentru viața post-universitară. Aproape jumătate dintre respondenți își planifică viața în județul unde se găsește universitatea / colegiul sau localitatea de origine, după terminarea studiilor universitare. Printre studenții Colegiului din Nyíregyháza, cel mai mare procent se declară mai mobili geografic, tinzând să își caute de lucru în altă localitate, care nu se găsește nici unde e sediul colegiului, nici unde se află localitatea de origine. În contrast cu această situație, o zecime de studenții din Oradea și aproximativ un sfert din elevii din Debrecen au încercuit acest răspuns. În ceea ce privește ocuparea unui loc de muncă la nivelul Uniunii Europene, studenții de la Partium sunt cei mai predispuși (42,3%), alături de o treime din studenții de la Universitatea din Debrecen, față de un sfert dintre studenții de la celelalte instituții, să se angajeze în UE. Mai puțin de 20% dintre respondenți ar ocupa un loc de muncă în afara UE. Studenții ar fi dispuși să lucreze în localitatea de reședință, în următoarele procente: mai mult de jumătate dintre studenții de la Universitatea Creștină Partium și Colegiul Nyíregyháza, aproape jumătate din studenții de la Universitatea Debrecen și puțin mai mult de 40% dintre studenții de la Universitatea Emanuel și Universitatea Oradea. În cazul a patru din cele cinci instituții, majoritatea respondenților ar dori să se aplice la master. Cele mai multe răspunsuri pozitive au fost primite de la studenții Universității Emanuel (78%), proporția celor de la Universitatea Creștină Partium, Universitatea din Oradea și Universitatea din Debrecen fiind de aproximativ 60%, iar procentul celor de la Colegiul Nyíregyháza de 45%.

Pe baza acestor rezultate, se poate concluziona că, în instituțiile de învățământ superior studiate, continuarea studiilor este legată și de alți factori decât mecanismele de selecție emergente din contextul social. În acest scop, variabilele derivate din scalele incluse în chestionar prin analiză factorială au fost analizate utilizând regresia logistică multinomială, pentru a se asigura răspunsul la principalele întrebări și ipoteze ale tezei. Dintre scalele folosite, trei sunt corespunzătoare motivațiilor pentru continuarea studiilor și alegerea instituției de învățământ suplimentare, respectiv alegerea specializării; o altă scală se concentrează asupra sistemului de valori; o a treia reunește atitudinile legate de învățare. Variabilele din modelele explicative sunt reprezentate de tipul instituției și diferențele categorii ale alegerii specializării. Efectul genului, dotarea cu echipamente de uz casnic de folosință îndelungată și nivelul de educație al tatălui au rămas factori cu putere explicativă mare în cele mai multe modele explicative.

Prima ipoteză face referire la factorii ce țin de alegerea instituției. Din analize s-a constatat că, în conformitate cu ipoteza formulată, studenții din familii cu statut socio-economic inferior, dar care sunt sprijiniți de părinți, aleg în mai mare măsură instituțiile de învățământ superior mai mici, cei proveniți din mediul rural, intelectualii de primă generație, se identifică în mai mare măsură cu valorile sferei private și post-materiale, femeile și studenții mai în vârstă, precum și foștii elevi ai liceelor private sau cu profil religios sunt înscriși în mai mare măsură la Colegiul din Nyíregyháza, Universitatea Creștină Partium și la Universitatea Emanuel.

Dintre factorii care influențează considerabil continuarea studiilor, cei contextuali și cei relaționali determină înscrierea la instituții de învățământ superior mai mici, în ceea ce privește alegerea instituției sunt relevanți factorii motivaționali referitori la stilul de viață specific mediului universitar și la context, iar în alegerea specializării sunt semnificativi factorii motivaționali contextuali și factorul modernizării selective. Instituțiile mai învățământ superior mai mari (Universitățile din Oradea și Debrecen) atrag mai degrabă studenți care provin din familii de intelectuali (tatăl cu nivel de studii mai mare), cu status socio-economic ridicat (gospodării mai bine dotate), au mai mulți prieteni, vorbesc mai multe limbi străine, le sunt caracteristice valorile materiale, iar continuarea procesului de învățare și alegerea universității sunt corelate cu factorul mobilitate și urmarea exemplului. Contrar așteptărilor, nu s-a verificat partea din ipoteză care susținea că studenții cu performanțe mai ridicate și cei de sex masculin se îndreaptă mai degrabă către instituțiile din regiune mai prestigioase. Pe baza unor indicatori de performanță academică, s-a măsurat faptul că și studenții cu mai multe diplome au ales una dintre cele trei instituții de

învățământ superior mai mici; nu s-au găsit corelații semnificative din punct de vedere al genului, în acest sens.

În ipoteza a treia s-a presupus că în alegerea specializării apar diferențe funcție de gen și predomină stereotipuri profesionale: bărbații optează pentru specializări mai dinamice, mai competitive și mai riscante, în timp ce femeile preferă specializările în care se pune accent pe comunicare, relații interpersonale, oferirea de servicii. De asemenea, s-a pornit de la premiza că genul poate fi un predictor important pentru alegerea universității/colegiului, deoarece universitățile mai mici au numai o ofertă educațională limitată, așa că, așteptarea era ca bărbații să fie mai predispuși să se înscrie la cele două universități de stat mari din eșantionul selectat.

Rezultatele arată mai multe corelații semnificative pentru alegerea specializării, care sunt în conformitate cu primul argument al celei de-a treia ipoteze: în timp ce pentru respondenții de gen feminin, pentru cei care provin din mediul rural și pentru cei care au valori post-materiale crește probabilitatea de a opta pentru domenii de studiu umaniste, creșterea unitară a factorului mobilității și nivelului de educație al tatălui determină probabilitatea alegerii specializărilor cu profil real. În modelul explicativ de alegere a specializării, dotarea gospodăriilor are legătură cu creșterea opțiunilor pentru aproape toate domeniile, mai puțin pentru științele umane (istorie, filosofie, teologie și arte). Acest lucru poate însemna că există o mai mică probabilitate ca grupul de studenți care prezintă indicatori socio-economici mai ridicați să se înscrie la științe umane.

Cei mai importanți factori explicativi dintre indicatorii socio-economici pentru opțiunile legate de specializările oferite de Universitățile din Oradea și Debrecen, s-au dovedit a fi dotarea gospodăriei familiale, manifestarea comportamentului încurajator de către părinți, genul, nivelul de educație al tatălui, tipul de așezare și diplomele, premiile obținute în clasele 9-12. Dintre factori, mobilitatea, urmarea exemplului și motivele intelectuale explică în mai mare măsură opțiunea pentru științe medicale, economie, drept, științe ale naturii, arhitectură și inginerie. Factorul motivațiilor dependente de context determină o cerere semnificativă pentru inginerie și științe ale naturii. Alegerea specializărilor umaniste este influențată de motivațiile ce țin de context, dezvoltarea de relații și factorul modernizării selective.

În cazul instituțiilor de învățământ superior mai mici, categoria de referință care explică în cea mai mare măsură preferința pentru o anumită specializare a fost considerată cea a științelor umane. Un rezultat semnificativ al analizei este reprezentat de faptul că probabilitatea opțiunii pentru științele sociale crește de 1,53 ori odată cu existența unei situații familiale dezavantaje a studentului,

și de 1,09 ori odată cu augmentarea unitară a nivelului de încredere, dar și de faptul că numărul de limbi străine vorbite, sprijinul părinților și genul feminin generează o creștere în probabilitatea de aplicare la o specializare umanistă. Lipsa valorilor etice determină o creștere de 1,11 ori a probabilității opțiunii pentru științe economice, în timp ce numărul de limbi străine cunoscute influențează pozitiv numărul de înscrieri la științe umane.

Conform datelor, în instituțiile de învățământ superior mai mici, s-a descoperit că la alegerea specializării sunt importanți factorii obiectivi ai contextului social, care își exercită influența indirect: numărul de limbii vorbite și proveniența din medii dezavantajate domină influența situației financiare sau a nivelului de educație al părinților, dar nici efectele genului nu pot fi ignorate. Implicarea sistemului de valori și a atitudinilor față de învățare s-au dovedit a fi de succes în construirea modelului explicativ, având în vedere că acestea au făcut posibilă creionarea modelelor diferențiate de alegere a specializării.

A doua parte a celei de-a treia ipoteze, care sugerează că genul poate fi un predictor important în alegerea instituției, a fost, de asemenea, infirmată. Nu s-au găsit diferențe semnificative între bărbați și femei în legătură cu integrarea în instituții academice mici sau mari.

CONCLUZII ȘI ASPECTE SOCIOLOGICE PRIVIND EDUCAȚIA ÎN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR

În a doua jumătate a secolului XX, una dintre întrebările fundamentale de cercetare sociologică în domeniul educației a devenit problema inegalității sociale manifestate în educație, și odată cu aceasta, analiza proceselor de reformă desfășurate în cadrul sistemului de învățământ. Educația și educația terțiară au devenit fenomene de masă, crescând cererea pentru învățământul superior în rândul tinerilor, la nivel mondial, care a devenit, totodată, mult mai accesibil. Desigur, procesul a determinat transformarea ofertelor educaționale și diversificarea posibilităților de formare. O temă de cercetare prioritară generată de expansiunea învățământului superior este legată de măsura în care indivizii aparținând unor categorii sociale diferite pot accesa învățământul universitar. Deși în literatura de specialitate din Europa de Vest și cea anglo-saxonă sunt numeroase cercetări în acest domeniu, în regiunea Partium, acesta este unul dintre subiectele mai puțin studiate.

În cadrul tezei, s-a reflectat asupra colecției de instrumente sociologice pentru evidențierea problematicii continuării studiilor la nivelul învățământului superior. S-a analizat continuarea

studiilor, ca punct de reper în procesul de obținere a statutului și ca o consecință a procesului de extindere a învățământului superior, cunoscându-se astfel și influența variabilelor explicative de tipul motivațiilor personale, a sistemelor de valori și dimensiunile atitudinilor față de învățare, în plus față de contextul social al individului. Decizia de a continua educația e indisolubil legată de dorința tinerilor de a-și construi o carieră, de direcția viitoare de proiectare a mobilității sociale. A deveni intelectual reprezintă o soluție posibilă pentru obținerea unui status social, respectiv pentru mobilitatea socială ascendentă, pentru mulți indivizi absolvirea studiilor superioare fiind considerată o garanție pentru un viitor de succes. Dar în această lucrare nu s-a dorit examinarea relației dintre mobilitatea socială și sistemul de învățământ, ci scopul ei este să analizeze decizia pentru continuarea studiilor și alegerea carierei în corelație cu contextul motivațional individual și social. În pregătirea, planificarea și interpretarea rezultatelor cercetării sociologie prezentate, un rol important l-a jucat literatura de specialitate privind motivația, inegalitatea socială și educația terțiară. Din numărul mare și foarte divers de resurse s-au utilizat cele care explică în cea mai mare măsură subiectul și problemele din regiune.

Sursa datelor folosite în studiul cuprins în teza de doctorat este cercetarea transversală efectuată în cadrul proiectului transfrontalier HERD, din care a fost selectat un sub-eșantion de studenți la nivel de licență din cinci instituții de învățământ superior (N=2120). Scopul principal al tezei a fost studierea problemelor referitoare la motivațiile studenților pentru continuarea studiilor, alegerea instituției de învățământ și a specializării. Acestea, respectiv identificarea asemănărilor și deosebirilor între instituțiile studiate, au fost analizate prin prisma planurilor de viitor, a factorilor sistemelor de valori și a atitudinilor față de învățare. La interpretarea datelor un punct de referință a fost modelul sustenabil al inegalităților elaborat de Lucas (2001). În cazul primelor generații de intelectuali, datele confirmă impactul indirect al contextului social. Interpretarea datelor susține rezultatele modelului explicativ privind alegerea colegiului, conceput de Chapman (1981): contextul social și unele caracteristici ale studenților determină alegerea colegiului, în conexiune cu mai mulți factori externi, cum ar fi influența unor persoane importante pentru studenți, caracteristicile instituțiilor de învățământ superior și accesul la programe de formare.

Ca urmare a analizei datelor empirice, s-a constatat că, în conformitate cu ipoteza formulată, studenții din familii cu statut socio-economic inferior, dar care sunt sprijiniți de părinți, aleg în mai mare măsură instituțiile de învățământ superior mai mici, cei proveniți din mediul rural, intelectualii de primă generație, se identifică în mai mare măsură cu valorile sferei private și post-materiale,

femeile și studenții mai în vârstă, precum și foștii elevi ai liceelor private sau cu profil religios frecventează în mai mare măsură cursurile oferite de Colegiul din Nyíregyháza, Universitatea Creștină Partium și la Universitatea Emanuel. Dintre factorii care influențează considerabil continuarea studiilor, cei contextuali și cei relaționali determină continuarea studiilor la instituții de învățământ superior mai mici, în ceea ce privește alegerea instituției sunt relevanți factorii motivaționali referitori la context și la stilul de viață specific mediului universitar, iar în alegerea specializării sunt semnificativi factorii motivaționali contextuali și factorul modernizării selective. Instituțiile mai învățământ superior mai mari (Universitățile din Oradea și Debrecen) atrag mai degrabă studenți care provin din familii de intelectuali (tatăl cu nivel de studii mai mare), cu status socio-economic ridicat (gospodării mai bine dotate), au mai mulți prieteni, vorbesc mai multe limbi străine, le sunt caracteristice valorile materiale, iar continuarea procesului de învățare și alegerea universității sunt corelate cu factorul mobilitate și urmarea exemplului.

În continuare s-a emis ipoteza că diferențele de gen și stereotipurile profesionale reprezintă variabile determinante în alegerea specializării: bărbații aleg programe de studii mai dinamice, mai competitive, care necesită asumarea de riscuri, în timp ce femeile aleg programe de studii bazate pe comunicare, pe construirea de relații interpersonale, pe oferirea de servicii; s-a presupus și că distribuția în funcție de gen este un predictor important al alegerii instituției.

Pe baza datelor privind alegerea specializării s-a identificat următoarea situație: în timp ce pentru femei, pentru respondenții care provin din mediul rural și pentru cei care au valori post-materiale crește probabilitatea de a opta pentru domenii de studiu umaniste, creșterea unitară a factorului mobilității și nivelului de educație al tatălui determină probabilitatea alegerii specializărilor cu profil real. În modelul explicativ de alegere a specializării, dotarea gospodăriilor are legătură cu creșterea opțiunilor pentru aproape toate domeniile, mai puțin pentru științele umane (istorie, filosofie, teologie și arte). Un rezultat semnificativ al studiului a fost că probabilitatea opțiunii pentru științele sociale crește de 1,53 ori odată cu existența unei situații familiale dezavantaje a studentului, și de 1,09 ori odată cu augmentarea unitară a nivelului de încredere, dar și de faptul că numărul de limbi străine vorbite, sprijinul părinților și genul feminin generează o creștere în probabilitatea de aplicare la o specializare umanistă. Lipsa valorilor etice determină o creștere de 1,11 ori a probabilității opțiunii pentru științe economice, în timp ce numărul de limbi străine cunoscute influențează pozitiv numărul de înscrieri la științe umane. Cei mai importanți factori explicativi dintre indicatorii socio-economici pentru opțiunile legate de specializările oferite de

Universitățile din Oradea și Debrecen, s-au dovedit a fi dotarea gospodăriei familiale, manifestarea comportamentului încurajator de către părinți, genul, nivelul de educație al tatălui, tipul de așezare și diplomele, premiile obținute în clasele 9-12. Dintre factori, mobilitatea, urmarea exemplului și motivele intelectuale explică în mai mare măsură opțiunea pentru științe medicale, economie, drept, științe ale naturii, arhitectură și inginerie. Factorul motivațiilor dependente de context determină o cerere semnificativă pentru inginerie și științe ale naturii. Alegerea specializărilor umaniste este influențată de motivațiile ce țin de context, dezvoltarea de relații și factorul modernizării selective.

Conform datelor, în instituțiile de învățământ superior mai mici, s-a descoperit că la alegerea specializării sunt importanți factorii obiectivi ai contextului social, care își exercită influența indirect: numărul de limbi vorbite și proveniența din medii dezavantajate domină influența situației financiare sau a nivelului de educație al părinților, dar nici efectele genului nu pot fi ignorate. Implicarea sistemului de valori și a atitudinilor față de învățare s-au dovedit a fi de succes în construirea modelului explicativ, având în vedere că acestea au făcut posibilă creionarea modelelor diferențiate de alegere a specializării.

Noutatea pe care o aduce această teză este dată, în primul rând, de faptul că natura mecanismelor care determină deciziile de continuare a studiilor este analizată la nivelul instituțiilor de învățământ superior specifice regiunii Partium, dincolo de rolul evaluării raționale și a dimensiunii culturale a contextului social. Materialul științific rezultat din cercetare poate servi ca punct de referință pentru consilierea în carieră și pentru dezvoltarea instituțională prin cunoașterea motivațiilor care permit continuarea procesului de educație, și totodată, servește la îmbogățirea rezultatelor cercetărilor empirice privind mecanismele de recrutare a instituțiilor de învățământ superior transfrontaliere și a celor privind tinerii studenți.

Înțelegerea motivațiilor pentru alegerea specializării poate fi importantă pentru îmbunătățirea practicilor de recrutare ale instituțiilor, pentru politicile educaționale din mediul academic, precum și pentru cercetările sociologice în domeniul educației. Concurența instituțiilor de învățământ superior pentru atragerea de studenți face necesară înțelegerea preferințelor acestora și a mecanismelor de luare a deciziilor, care sunt folosite nu numai în alegerea instituției, ci și în hotărârea de a continua studiile. Pe baza rezultatelor prezentate, universitățile și colegiile pot avea acces la cunoștințe științifice cu privire la tinerii care se înscriu în acestea, la „profilul” tipic al candidaților; concomitent, tinerii care se confruntă cu luarea unei decizii își pot cântări mai atent opțiunile privind continuarea educației la nivel de studii superioare, instituțiile de învățământ superior și programele

de studii. Autorul consideră că rezultatele și concluziile cercetării sunt utile și pentru profesorii implicați în orientarea în carieră la nivel de liceu.

BIBLIOGRAFIE SELECTATĂ

- Babbie, E. (2003). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Bergerson, A. A. (2009). Special Issue: College Choice and Access to College: Moving Policy, Research, and Practice to the 21st Century. *ASHE Higher Education Report*, 35(4), 1–141.
- Chapman, D. W. (1981). A model of student college choice. *The Journal of Higher Education*, 490–505.
- Czimre, K. (2006). Debrecen és a regionalizmus. *Debreceni Disputa*, 5(4-11).
- Ferge, Z. (1972). A társadalmi struktúra és az iskolarendszer közötti néhány összefüggés. *Szociológiai*, (1), 10–35.
- Gaszó, F. (1971). *Mobilitás és iskola*. Budapest: Társadalomtudományi Intézet.
- Green, T. F. (1999). Oktatási rendszerek elmélete. In *Az oktatási rendszerek viselkedésének előrejelzése* (pp. 12–67). Budapest: Okker Kiadó.
- Hatos, A. (2012). Enrollment in Higher Education: College Choice in the Hungarian-Romanian Cross-Border Region. In *Third Mission of Higher Education in a Cross-Border Region Eds. Gabriella Pusztai – Adrian Hatos – Tímea Ceglédi*. Debrecen: Center for Higher Education Research and Development – Hungary.
- HERD. (2012). Higher Education for Social Cohesion – Cooperative Research and Development in a Cross-border Area. Retrieved from <http://unideb.mskszmsz.hu/hu/kutatasrol>
- Hrubos, I. (2012). A társadalmi esélyegyenlőtlenségek új szinterei a felsőoktatásban. *Iskolakultúra*, 1–2(1-2).
- Kozma T. (2004). *Kié az egyetem? A felsőoktatás nevelésszociológiája*. Budapest: Új Mandátum.
- Kozma, T. (2005). *Kisebbségi oktatás Közép-Európában*.
http://www.terd.unideb.hu/doc/kis2001_zarot.pdf
- Kozma, T. (2006). *Regionális átalakulás és térségi visszhang. A „partiumi” felsőoktatás esete*. In *Juhász Erika (szerk.): Régió és oktatás*. Debrecen: Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete.
- Kozma, T., & Rébay, M. (2004). Határközi kapcsolatok és intézményalapítás: egy összehasonlító egyetemkutatás eredményei. *Debreceni Szemle*, 12, 32–44.
- Kozma, T., Teperics, K., Erdei, G., & Tözsér, Z. (2011). Az élethosszig tartó tanulás mérése. Egy határokon átnyúló térség esete (Bihar-Bihar) esete. *Magyar Pedagógia*, 111(3), 189–206.
- Ladányi, J. (1994). *Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban*. Budapest: Educatio.
- Lucas, S. R. (2001). Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track Mobility, and Social Background Effects. *American Journal of Sociology*, 106(6), 1642–1690. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/10.1086/321300>
- Mare, R. D. (1981). Change and Stability in Educational Stratification. *American Journal of Sociology*, 46.
- Polónyi, I. (2010). Foglalkoztathatóság, túlképzés, Bologna. Avagy baj-e, ha elemző közgazdász vezeti a hatos villamost? *Educatio*, 19(3), 384–401.
- Pusztai, G. (2011). *A láthatatlan kéztől a baráti kezéig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban*. Budapest: ÚMK.
- Róbert, P. (2000). Bővülő felsőoktatás: ki jut be? *Educatio*, (I). Retrieved from <http://www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalom/sor/1280>
- Temesi, J., Hrubos, I., & Berács, J. (2012). Magyar Felsőoktatás 2012. Stratégiai helyzetértékelés. Retrieved from <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1088/>

Usher, A. (2009). Ten years back and ten years forward: developments and trends in higher education in Europe region. In *UNESCO Forum on Higher Education in the Europe Region: Access, Values, Quality and Competitiveness* (p. 75).